

مطالعه و گونه‌شناسی چهارطاقی‌های استان اصفهان

یعقوب محمدی فر^{۱*}، علمدار علیان^۲، عادلہ دینلی^۳

^۱ دانشیار گروه باستان‌شناسی دانشگاه بوعلی سینا، همدان، ایران

^۲ کارشناس ارشد اداره کل میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری استان اصفهان، ایران

^۳ کارشناس ارشد باستان‌شناس

تاریخ پذیرش: ۹۱/۵/۲۰

تاریخ دریافت: ۹۱/۲/۲۰

چکیده

بدون تردید یکی از دوران مؤثر بر تاریخ، فرهنگ و تمدن ایران، حکومت ساسانیان است. این سلسله که امپراتوری خود را با تاج گذاری اردشیر بابکان در سال ۲۲۶ میلادی شروع کرد استوار بر اندیشه، تمدن و فرهنگ پیشینیان پارسی خود بود. با توجه به اهمیت مطالعه نمودهای فرهنگی و هنری هر جامعه در آثار مادی آن، مطالعه آثار و بقایای چهارطاقی‌های برجای مانده از این دوره از اهمیت خاصی برخوردار است. افزون بر این استان اصفهان به دلیل موقعیت جغرافیایی خود (قرارگیری در مرکز ایران) در طول تاریخ مد نظر حکومت‌های مختلف قرار داشته است. اما به دلیل تراکم آثار و بناهای دوره اسلامی، کم تر مورد توجه پژوهشگران دوره ساسانی قرار بوده است. این مقاله با دو هدف مطالعه تعداد و گونه‌های مختلف چهارطاقی موجود در استان اصفهان و ارزیابی چگونگی پراکندگی آن‌ها در سطح استان تدوین شده است. در مجموع؛ شش چهارطاقی نخلک، قلعه دار، شیرکوه، نطنز، خرم‌دشت و نیاسر در سطح استان اصفهان در این مقاله مورد بررسی قرار گرفته است. این چهارطاقی‌ها در دو گونه ساده و مرکب تقسیم بندی می‌شوند که سه چهارطاقی شیرکوه، قلعه دار و خرم‌دشت به دلیل وجود ساختارهای معماری دیگری در اطراف خود، در زمره چهارطاقی‌های مرکب قرار می‌گیرند و سه چهارطاقی نخلک، نطنز و نیاسر کاملاً منفرد هستند و در زمره چهارطاقی‌های ساده هستند.

واژگان کلیدی: اصفهان، دوره ساسانی، معماری مذهبی، چهارطاقی‌ها.

Study and typology of Chahar-Taqi in Isfahan

Yagub Mohammadifar, Alamdar, Adele Dinlie

Associated professor of Archaeology, Bu-Ali Sina University, Hamedan, Iran

Cultural Heritage, Handicrafts and Sightseeing Administration of Isfahan, Iran

M.A in Archaeology

Abstract

Sasanians are inevitably one of the most sensational periods of Iranian history, culture and civilization. The Dynasty's empire started by the time of Ardashir papkan's Coronation in 226 A.D. The empire was built based on thoughtfulness, civilization and culture of the previous Persian empires. The religious essence of this dynasty is absolutely revealed to everyone, so according to the importance of Culture and artificial aspect perusal of a society in its artworks, the importance of study of artwork and Chahar-taqi remains of the period is indispensable, furthermore, different empires have always considered the significant of this city because of its geographical location (center of Iran) but unfortunately because of insufficient number of artworks and buildings related to Islamic period, it has been undervalued by researchers if this period. So this expedition has been started by two goals; first to study the number and types of different Chahar-taqi in Isfahan and evaluating their sprawl among the city. Six Chahar-taqi which are named; Nakhlak, Qale daar, Shirkooh, Natanz, Khorramdasht, Niaasar Found in this province, have been scrutinized in this article. Some of this Chahar-taqis had been studied before and other ones are being introduced and analyzed for the first time. These Chahar-taqis are divided into two types; Simple and complex which Shirkooh, Qaledaar and Khoramdasht are placed in complex type because of having other architectural structures in their environment. And the other 3, Nakhlak, Natanz, Niaasar are completely single, and belong to Simple Chahar-taqis.

Keywords: Isfahan/ Sasabian period/ Religious Architectural/ Chahar-taqi

- آزاد، میترا (۱۳۸۴)، «بررسی تحول بناهای مذهبی دوره ساسانی به بناهای مذهبی قرون اولیه اسلامی»، **پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه تربیت مدرس، تهران. ##**
- آموزگار، ژاله (۱۳۸۳)، **تاریخ اساطیری ایران**، انتشارات سمت، تهران. ##
- آنتونیادس، آنتونی سی (۱۳۸۳)، **بوطیقای معماری**، ترجمه احمدرضا آی، انتشارات سروش، تهران. ##
- اولریش و.هالی یر (۱۳۵۴)، «دژ، آتشیگاه و چهارطاق نخلک بقایایی از یک آبادی معدنچیان دوره ساسانی»، سروش حبیبی، **گزارش‌های باستان شناسی**، بنگاه ترجمه و نشر کتاب، تهران. ##
- آیوایان، سیمون (۱۳۸۳)، **نگاهی به مبانی معماری از فرم تا مکان**، انتشارات دانشگاه تهران، تهران. ##
- بزوال، رولان (۱۳۷۹)، **فن آوری تاق در خاور کهن**، ترجمه محسن حبیبی، آبی‌نا، تهران. ##
- بویس، مری (۱۳۷۵)، **تاریخ کیش زردشت**، جلد دوم، ترجمه همایون صنعتی زاده، انتشارات ققنوس، تهران. ##
- بویس، مری (۱۳۸۱)، **دیانت زردشتی در دوران متاخر**، ترجمه فریدون وهمن، انتشارات بنیاد فرهنگ ایران، تهران. ##
- بویس، مری (۱۳۸۴)، **زردشتیان؛ باورها و آداب دینی آنها**، ترجمه عسکر بهرامی، انتشارات ققنوس، تهران. ##
- تقوی نژاد، محمدرضا (۱۳۶۶)، **معماری و شهرسازی ایران در گذر زمان**، انتشارات فرهنگسرا، چاپ دوم، تهران. ##
- پیرنیا، محمد کریم (۱۳۸۴)، **سبک شناسی معماری ایرانی**، تدوین غلامحسین معماریان، انتشارات سروش دانش، تهران. ##
- جاوری، محسن (۱۳۸۵)، **گزارش گمانه زنی تعیین حریم محوطه قلعه دار نایین**، آرشیو سازمان میراث فرهنگی استان اصفهان. ##
- دریایی، تورج (۱۳۸۳)، **شاهنشاهی ساسانی**، مرتضی ثاقب فر، انتشارات ققنوس، تهران. ##
- رضوانی، حسن، (۱۳۸۴)، **گزارش کاوش نجات‌بخشی محوطه سد شیان کرمانشاه**، (منتشر نشده)، مرکز اسناد پژوهش‌گده باستان شناسی، تهران. ##
- رجبی، پرویز (۱۳۸۰)، **هزاره‌های گم شده**، جلد پنجم، انتشارات توس، تهران. ##
- رفیعی مهرآبادی، ابوالقاسم (۱۳۵۲)، **آثار ملی اصفهان**، سلسله انتشارات انجمن آثار ملی، تهران. ##
- رهبر، مهدی (۱۳۷۸)، «معرفی آدریان (نیایشگاه) مکشوفه دوره ساسانی در بندیان درگز و بررسی مشکلات معماری این بنا»، در **دومین کنگره معماری و شهرسازی ایران**، ارگ بم، کرمان، ایران، ۲۵ تا ۲۹ فروردین ماه ۱۳۷۸، جلد دوم، انتشارات سازمان میراث فرهنگی کشور، تهران، صص ۳۴۳-۳۱۵. ##
- زارعی، محمدابراهیم (۱۳۷۹)، **آشنایی با معماری جهان**، نشر فن آوران، چاپ اول، تهران. ##
- شاه حسینی، نور الدین (۱۳۸۲)، «طرح مرمت و احیاء آتشکده شیرکوه نایین»، **مجله اثر**، ش ۳۵. ##
- شیپمان، کلاوس (۱۳۸۴)، **مبانی تاریخ ساسانیان**، کی‌کاووس جهان‌داری، انتشارات فرزاد، تهران. ##
- چینگ، فرانسیس.دی.کی (۱۳۸۳)، **معماری: فرم، فضا و نظم**، ترجمه زهره فراگزولو، انتشارات دانشگاه تهران، تهران. ##
- طبری، محمد بن جریر (۱۳۷۵)، **تاریخ الرسل و الملوک**، ترجمه ابوالقاسم پاینده، ۱۶ جلد، چاپ پنجم، انتشارات اساطیر، تهران. ##
- علیان، علمدار (۱۳۸۶)، **گزارش بررسی باستان شناسی محوطه پاکوه نایین**، آرشیو سازمان میراث فرهنگی استان اصفهان. ##
- علیان، علمدار (۱۳۸۷)، «محوطه تاریخی سیروی نایین»، **مجله گلستان هنر** (در تاریخ هنر و معماری ایران زمین) شماره ۱۴، صص ۲۵۳-۲۵۰. ##
- گدار، آندره (۱۳۷۵)، **آثار ایران**، ترجمه ابوالقاسم سرو مقدم، جلد ۳ و ۴، انتشارات آستان قدس، مشهد. ##
- گدار، آندره (۱۳۷۷)، **هنر ایران**، ترجمه بهروز حبیبی، تهران، انتشارات دانشگاه شهید بهشتی. ##
- گدار، آندره و یدا گدار، ماکسیم سیرو و دیگران (۱۳۸۵)، **آثار ایران**، ترجمه ابوالحسن سروقد مقدم، انتشارات آستان قدس رضوی، چاپ چهارم، مشهد. ##
- گدار، آندره (۱۳۸۱)، «چهارطاق‌های اربعه‌ای دره‌ی جره»، **کازرونیه** (مجموعه مقالات کازرون شناسی)، به کوشش عماد الدین شیخ‌الحکمایی، انتشارات کازرونیه، تهران. ##
- گیرشمن، رومن (۱۳۷۰)، **هنر ایران در دوران پارت و ساسانی**، بهرام فره‌وشی، انتشارات علمی و فرهنگی، تهران. ##
- گیمن، دوشن (۱۳۸۵)، **دین ایران باستان**، ترجمه رویا منجم، انتشارات علم، تهران. ##
- لوکونین، ولادیمیر گریگوریویچ (۱۳۸۴)، **تمدن ایران ساسانی**، ترجمه عنایت اله رضا، انتشارات علمی و فرهنگی، تهران. ##
- محمدی فر، یعقوب و عباس مترجم (۱۳۹۰)، «جولیان آتشکده نویافته ساسانی در آبدانان ایلام»، **فصلنامه باغ نظر**، شماره نوزدهم، سال هشتم، صص ۸۵۷-۸۵۷. ##
- مرادی، یوسف (۱۳۸۸)، **چهارطاقی میل میله که؛ آتشکده‌ای از دوره ساسانی**، مطالعات باستان‌شناسی دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه تهران، شماره نخست، سال اول، بهار و تابستان، صص ۱۸۵-۱۸۵. ##
- نومان، ردولف و دیتریش هوف (۱۳۵۱)، **حفاری‌های تخت سلیمان**، ترجمه فرامرز نجد سمیعی، باستان شناسی و هنر ایران، شماره نهم و دهم، صص ۴۷-۳۸. ##
- ناومان، رودلف (۱۳۸۲)، **ویرانه‌ها تخت سلیمان و زندان سلیمان**، ترجمه فرامرز نجد سمیعی، چاپ دوم، انتشارات سازمان میراث فرهنگی کشور، تهران. ##
- نراقی، حسن (۱۳۴۸)، **آثار تاریخی شهرستان‌های کاشان و نطنز**، سلسله انتشارات انجمن آثار ملی ۶۳، تهران. ##
- ویدن گرن، گنو (۱۳۸۱)، **هنر مانوی و زرتشتی تاریخ هنر ایران ۳**، چاپ دوم، ترجمه یعقوب آژند، انتشارات مولی، تهران. ##
- هنر فر، لطف‌الله (۱۳۵۰)، **گنجینه آثار تاریخی اصفهان**، سلسله انتشارات انجمن آثار ملی ایران چاپ دوم، تهران. ##
- هوار، کلمان (۱۳۶۳)، **ایران و تمدن ایرانی**، حسن انوشه، انتشارات امیرکبیر، تهران. ##
- هینلز، جان (۱۳۷۳)، **شناخت اساطیر ایران**، ترجمه ژاله آموزگار و احمد تفضلی، انتشارات چشمه، تهران. ##

Boucharlat, R (1999), *Temples du feu Sassanids*, dossiers d' Archaeologie, 243, pp68-70##

Daryaei, T, (2009), *Sasanian Persia the rise and fall of an empire*, published by I.B.Tauris & Co.Ltd in association with Iran Heritage foundation##

Herrmann, G, (1977), *the Iranian Revival*, Elsvier, Phaidon.##

Huff,D, (1974), *Sasanian Char-Taqs in fars*, in: *Proceedings of the IIIRD Annual Symposium on Archaeological Research in Iran*, Muzeh-e Iran-e

Bastan, Tehran Iran 2nd 7th November 1974. pp.227-248##

- Kleiss, W,1999, "DER CHAHARTAQ VON NAVIS IM BERGLAND VON TAFRESH" The Iranian world essays on Iranian art and Archaeology, Presented to Ezat o Negahban, Edited by Abbas Alizadeh & Yousef Majidzadeh & Sadegh Malek Shahmirzadeh, Iran university, Tehran##
- Miroschedji, Pierre, 1980" UN CHAR TAQ DANS LA PLAINE DARAB" IRAN, VOL XVII, P 157-160 ##
- Mousavi, M, 1999. Kuh-e Khadjeh: UN complexe religieux de l'est Iranien » dossiers d' Archaeologie, 243, pp/81-84##
- VandenBerghe, L, 1977 «Les Chahar taqs du Pusht-I Kuh, Luristan », Iranica Antiqua, XII, pp.175-190, planche I-VI##
- Kaim, B. 2004 «Ancient Fir Temples in the Light of the discovery at the Mele Hairam» Iranica Antiqua, XXXIX, pp.323-327##